

Afvigeren og gruppen, gruppen og klassen, klassen og normen : Om stil og identitet

Gregersen, Frans

Published in:
danske folkemål

Publication date:
1991

Document version
Version created as part of publication process; publisher's layout; not normally made publicly available

Citation for published version (APA):
Gregersen, F. (1991). Afvigeren og gruppen, gruppen og klassen, klassen og normen : Om stil og identitet. *danske folkemål*, (bd.33), 37-49.

13. Afvigeren og gruppen, gruppen og klassen, klassen og normen: Om stil og identitet

Da vi for snart mange år siden besluttede os til at starte et projekt i københavnsk, fandt vi uheldigvis på en spiritusprøve af et navn: Projekt bysociolingvistik. Det skyldtes, at vi var interesseret i at udpege byen og navnlig storbyen København som forskningsfelt i bevidst opposition til landet og regionerne (Gregersen 1989). Der er da også god mening i polemikken, men det kom snart til at stå klart for os, at denne indkredsning af forskningsfeltet ikke var tilstrækkelig. I de diskussioner, vi havde i projektgruppen, som på dette tidspunkt omfattede Inge Lise Pedersen, Jane Jensen, Erik Møller og mig, med Tore Kristiansen som ekstern konsulent kom den **intra-individuelle variation** – efter kort tid døbt **stilvariation** – snart til at stå som projektets brændpunkt. Her lå Rhodos, her skulle der springes.

Imidlertid er det ikke ganske klart ud fra litteraturen at fastslå, hvad den intraindividuelle variation betyder. Lad os se på et par klassiske opfattelser:

I undergrundsklassikeren *The five clocks* gennemgår den amerikanske strukturalismes antologiredaktør *par excellence*, Martin Joos, stilproblemet med særligt henblik på at gøre op med den entydige opfattelse af (en bestemt slags) engelsk som “korrekt engelsk”. Joos viser i en kapriciøs fremstilling, at man mindst må operere med fem stilarter, nl. *frozen*, *formal*, *consultative*, *casual* og *intimate* (Joos 1961 (1967): 11). Problemet med Joos’ opstilling er nu, at det anvendte system med fire såkaldte skalaer (*age*, *style*, *breadth* og *responsibility*), som principielt er uafhængige, åbner logisk mulighed for uendelig mange stilarter. Joos hævder faktisk, at

These four scales are essentially independent; relations among them are not identities. (ibid.)

Men hvis det skal tages helt alvorligt, så er stilart blot én skala blandt fire og kan dermed ikke være det, der er til definition.

I virkeligheden er forholdet mellem de fem stilarter og fx alder et andet og mere direkte. Det er givet, at funktionel differentiering, psykologisk, socialpsykologisk og sprogligt, er noget, der læres. Det at kunne bruge sproget konsultativt, dvs. til debat, overvejelser og diskussion, læres i forbindelse med reglerne for den slags *speech events*, hvor stilarten kommer til anvendelse. Hvornår det sker er givetvis signifikant for-

skelligt fra socialisationspraksis til socialisationspraksis, men det vigtige er, at principielt lægges den konsultative stil oven på *casual* og *intimate*, som formentlig er de første, der tilegnes. Andersen (1986) har vist, at allerede femårige amerikanske børn simpelthen ved at være udsat for karakteristisk forskellig tale fra forældrene har fået et godt greb om sammenhængen mellem sprog og rolle. På denne viden kan stilvariationen bygge.

William Labov skelner i sine arbejder mellem fem stilarter, nl. *casual speech*, *formal speech*, *reading style*, *word list style* og *minimal pairs style*. Af disse fem stiltyper er de fire direkte relateret til den særlige undersøgelsesteknik, som Labov har perfektioneret, og som han kalder det sociolingvistiske interview. Jeg beklager, at dette er en slags repetitionskursus efter Erik Møllers foredrag, men forkundskaber er som bekendt nyttige – her er de uundværlige for mit argument.

Indsamling af sproglige data sker ved, at en lingvist opsøger et offer, en indfødt. Lingvisten laver en aftale med den indfødte om, at han eller hun skal stille sig til rådighed for lingvistens båndoptager, de aftaler et sociolingvistisk interview. Da de indfødte i forvejen er opmærksomme på deres eget sprog, fordi de er i selskab med en lingvist eller i det mindste en, der vil tage deres sproglige temperatur, vil deres grundtone i konversationen være **formel** ved starten, de vil foretrække at gøre samtalen til en klart struktureret udspørgen, som kalder på en velovervejede, konsultativ stil. Lingvisten kan nu vælge at gøre tonen endnu mere formel ved at introducere læsestof i form af en sammenhængende tekst (*reading style*) eller tage en ordliste op af lommen, der enten skal læses op eller gentages, (*word list style*). På den måde lever lingvisten op til de bedste (eller værste) fordomme om ham som sproglig ekspert – her kommer sproglægen og end ikke et æble om dagen kan holde ham væk. Han kan endda vælge at skrue endnu en tak op for formaliteten ved at modstille par af ord, der i standardudtalen adskiller sig netop i ét bestemt sprogligt træk, og får så diagnosticeret, hvordan informanten forestiller sig, eksperterne ønsker disse ord udtalt (*minimal pairs style*). *Voilà* og dermed har vi fået defineret de fire af de fem stilarter alene ved de opgaver, interviewereren stiller ofret overfor. Den femte stilart er den informanterne bruger indbyrdes, når lingvisten er gået eller på anden måde skaffet af vejen. Og hvordan får vi så den ind på båndet?

Her viser der sig den mulighed, at feltarbejderen efterhånden introducerer emner, der på den ene eller anden måde får informanten til at glemme, at feltarbejderen er lingvist. Meningen er, at lingvisten med afsæt i de svar, informanten tilbyder, skal sørge for, at interview bliver til samtale, og det vil betyde, at informanten lidt efter lidt kommer til at se lingvisten som det, vi har kaldt en intim fremmed (Gregersen 1988, Albris 1991). Fidusen i det er, at mellem intime fremmede er opmærksomheden rettet mod indholdet i konversationen, og så kan man ikke også have sin sproglige korrekturlæser koblet til. (Mærkelig nok er der endnu ingen, der har spekuleret på, om lingvisten mon også har sin sprogkontrol koblet fra.)

13. AFVIGEREN OG GRUPPEN, GRUPPEN OG KLASSEN ... • 213

Så vidt så godt. Vi tror på, at det, der frembringes ved hjælp af disse kunstgreb, er fem forskellige stilarter, og hvordan ser så resultaterne ud.

Her gælder den universelle regel, at de fem stilarter har et indre forhold til de socialt forskellige varieteter, sociolekterne i det pågældende samfund. Allan Bell har i en indflydelsesrig artikel analyseret de mange resultater, der er indløbet til kommandocentralen, siden Labov satte forskningen i variation i gang på ny, og han kommer frem til, at de peger i samme retning: Den i sprogsamfundet højeste sociale klasse taler på en måde, som de andre klasser nærmer sig, jo mere formel stilarten er – og det gælder uanset social baggrund. Det betyder, at der i sprogsamfundet er en enighed om, hvilken varietet der er den mest hensigtsmæssige at bruge ved de særlig fine lejligheder, når en lingvist kommer på besøg, ja det er ovenikøbet en almen iagttagelse, at det næstøverste af de sociale lag bruger den fine varietet endnu oftere, end de fineste selv gør det, det er den såkaldte hyperkorrektion.

Nu er det så, der kommer en række tolkninger ind i billedet. Når sprogsamfundet er enig i dets vurdering af de sproglige træk, må det betyde, at de forskellige sociale lag sprogligt set ønsker at lyde ens – de kan bare ikke. De gange, hvor man henleder deres opmærksomhed på sproglige træk, forsøger de lavere sociale lag i den sociale lagkage, så godt de nu kan, at efterligne de fine. Spørgsmålet er, hvorfor de så ikke bare gør det til daglig.

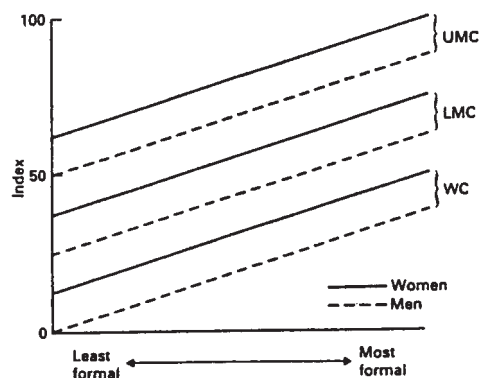

Fig. 1: Skematisk fremstilling af variation, efter Coates og Cameron 1989: 16

En illustration vil kunne klargøre, hvad jeg mener (Fig.1). I den idealiserede gengivelse af hvordan køn og social baggrund spiller sammen med stilarter, som Coates og Cameron har fremstillet for at kunne diskutere især kønnets indflydelse, kan der lægges en vandret streg ét eller andet sted i figuren. En sådan vandret streg vil være udtryk for et bestemt sprogligt træks indekstal. Det kan nu vises, at hvis man skærer figuren i to ved indekstal 40, så vil arbejderklassens mænd have samme indekstal som

den lavere middelklassen, de vil altså tale ens vel at mærke blot med den forskel, at indeks 40 for det højere lag svarer til den mindst formelle stil, mens det for det lavere lag svarer til den mest formelle stil. Det samme gælder for kvinderne.

Som det kan ses på den skematiske gengivelse, ville det være muligt for de socialt nederste at tale ligesom de fineste, hvis de bare gad være opmærksomme på deres sprog, selv når de altså ikke er det.

I det hele taget stiller det spørgsmål sig, hvorfor vi dog ikke taler ens allesammen, når vi alligevel er enige om, hvad der er den efterstræbelsesværdige varietet?

Her skynder socialpsykologen sig ind fra højre og råber højroset, at grunden er indlysende. Vi udtrykker, os selv uafvidende, vores gruppetilhørsforhold ved den måde, vi taler på. Vi producerer ustandselig social identitet ved at åbne munden og sige noget – lige meget hvad. Forudsætningen for dette ræsonnement er, viser det sig, at man så at sige tager afstanden mellem grupperne som udgangspunkt. Afstanden inden for hver stilart og særlig den, der er i den afslappede tale, kendt som *casual speech*, *vernacular* eller andre betegnelser, som alle synes at lægge vægt på at stilarten har privilegeret status som en særlig autentisk sprogbrug.

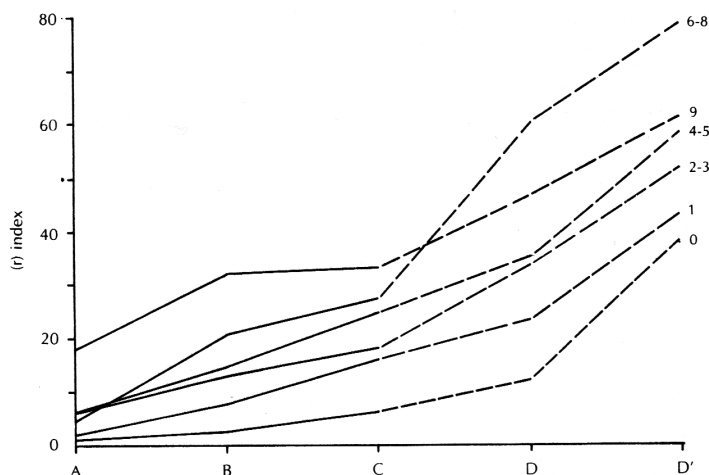

Fig. 2: Faktisk sammenhæng mellem variablen $\langle r \rangle$, seks statuslag og 5 stilarter, efter Labov 1966: 238

I Fig. 2 har jeg benyttet mig af New Yorker-undersøgelsens status som klassiker (Labov 1966). Det, der rapporteres i figuren, er de fem stilarters samspil med en ganske fintmasket socialgruppeinddeling (6 statuslag). Netop den fintmaskede inddeling kan nemt komme til at skjule, at afstanden mellem grupperne faktisk er ganske stor i *casual speech*. For at få øje på det skal man imidlertid bare slå statuslagene sammen

13. AFVIGEREN OG GRUPPEN, GRUPPEN OG KLASSEN ... • 215

til tre grupper, underklassen, mellemgruppen og det højeste statuslag. Tager man sit udgangspunkt her, kan fortolkningen se sådan her ud: I virkeligheden er der en række afgrænsede grupper i sprogsamfundet, som har en egen identitet. Denne identitet bæres foruden af en række fælles værdier og holdninger af et sprog, der selv ned i fonetiske særtræk afspejler sammenhold og samhørighed. Man er på samme hold og viser det, formentlig ubevidst, i fonetikken. Jo mere man bliver tvunget til at opføre sig, som man opfører sig på den offentlige scene, som er domineret af et bestemt jakke- og normsæt – også sprogligt – jo mere kommer der noget stift og fremmed over de socialt lavere stilledes sprog. Det skyldes selvfølgelig, at den offentlige scene pr. definition beherskes af folk fra et andet samfundslag. Men siden sprog, påklædning, holdning osv. følges ad, så er den sproglige opmærksomhed ikke blot en opmærksomhed på sprogets overflade, den er en opmærksomhed, som gælder hele ens *face* som offentlig person. For nogle er det klart, at man i formelle situationer bør tale som en offentlig person, men hvad hvis ikke man ved hvordan?

Labov har i flere artikler givet udtryk for, at de formelle stilarter er usystematiske og overlejlrede varianter, kulturelle artefakter, som indlæres i skolen eller i andre farefulde sammenhænge. Den konklusion, han drager, er da også, at vi slet ikke behøver at beskæftige os med disse epifænomener.

Netop denne tankegang anvendes i den række tolkninger af afvigere, som Labov har fremlagt i Labov (1979). Jeg skal nævne de vigtigste eksempler i samme rækkefølge som Labov selv gør det.

Første eksempel er Steve K fra New York. Han var enestående blandt Labovs informanter, i og med at han var ganske klar over alle de fem fonologiske variable, som var i kikkerten. Ovenikøbet troede han, at han havde brudt det normale stilskiftemønster ned til fordel for det, han opfattede som sit rigtige sprog. Med andre ord skulle hans mønster gå på tværs af det almindelige. I Fig.3 ses så Steve K's tal:

	Style				
	Casual	Careful	Reading	Word list	Minimal pairs
(r)	00 →	06 →	08 →	38 →	100
(eh)	28 ←	33 ←	34 ←	30	
(oh)	22 ←	23 ←	25 ←	30	
(th)	09 →	00 →	00		
(dh)	15 →	06 →	05		

(r): Percentage of realization as /r/

(eh), (oh): Height of the vowels of *bad*, *lost*, etc. from 40 (lowest) to 10 (highest)

(th), (dh): Mean values of realization as fricatives (?), affricates (l), or stops (2) x 100

Fig. 3: Steve K.s værdier for fem fonetiske variable i fem stilarter, efter Labov 1979: 329

Figuren forklarer næsten sig selv, men det må bemærkes, at skiftet mellem de forskellige variabelrealisationer kun i ét eneste tilfælde, nl. ordlisten for variabelen (eh), afviger fra sprogsamfundets. Alt i alt et klart billede af en gennemsnitsborger.

Hvor Steve K. er et levende bevis på, at ideologi og refleksion ikke slår til: vi er i kløerne på den officielle sprogforståelse og retter os ind efter den, hvadenten vi vil eller ej – så er historien om Vaughn og hans indordning i kammeratskabsgruppen den sørgelige (?) historie om, hvordan vi ikke kan løbe fra vores sociale livshistorie.

Vaughn var ganske vist et centralt medlem af ungdomsbanden *the Jets* men adskilte sig alligevel fra de andre ved at have haft en anden livshistorie. Hans *vita ante acta* opsummeres af Labov således:

[Vaughn] was a recent transfer from another school where he had an outstanding academic record. He had consciously rejected that record in favor of peer group values, but his earlier history still showed in his phonology and grammar. (Labov 1979: 330)

Igen: Vi er det i en vis forstand bevidstløse resultat af vore omgivers værdier og praksis, og den livshistorie viser sig i vores autentiske sprog.

Men når vi nu forlader Labovs 1979-artikel og i stedet vender os til en klassiker som Labov 1972, så kan vi se, at historien ikke står stille.

Det Labov viser her er, at de socialpsykologiske mekanismer, som gælder for små grupper, har sproglige virkninger. De centrale og velintegrerede medlemmer af en gruppe taler mest konsistent og bruger på den måde en bestemt sproglig varietet som gruppemærke, mens dem, der er udenfor eller bliver henvist til de mindre centrale pladser i gruppens liv, taler mindre konsistent.

Dette giver Labov et problem. Det viser sig nemlig, at det konsistente mønster, han finder frem til, ikke overholdes af nogen af de voksne sorte, alle de voksne har mindre konsistens i deres brug af det Labov døbte BEV, *the Black English Vernacular*, end de unge. På den ene side passer det Labov godt, for han har altid hævdet, at ungdomstiden var de *formative years*, som fastlagde fonetikken *for good*. På den anden side passer det ham slet ikke, for det efterlader de voksne som en slags perifere medlemmer af ungdomsgrupperne. Og det må endelig være tilladt at spørge supermanden Bill Labov om, hvad mon de sorte **piger** siger. Dem har han overhovedet ikke interesseret sig for, men de er måske at regne for superperifere medlemmer af drengebanderne?

Labov kan nu godt se, at der er et eller andet galt med den konklusion, at de voksne ses som perifere ungdomskriminelle. For at komme uden om implikationen forsøger han sig med en metodologisk bortforklaring, idet han fremhæver, at det, der lykkedes med de unge, nl. at få deres autentiske tale ind på båndet, nok ikke var lykkedes med de voksne. Den stilart, han har fået fra dem, er måske en anden, en halvformel og:

13. AFVIGEREN OG GRUPPEN, GRUPPEN OG KLASSEN ... • 217

[...] we might say that adults have greater practice in shifting their use of the variables towards the standard in semiformal contexts. (Labov 1972: 285)

Men det egentlige problem løses ikke ved metodologisk spekulation. Det egentlige problem er, at hvis ikke de voksnes sprog er modellen, så bliver det svært at forklare, at det mønster, vi ser i de unges BEV, er det samme i hele USA, ungdomsgrupperne har jo ikke nogen direkte kontakt med hinanden. Labov formulerer selv problemet, men ser det som nævnt primært som et, der kan løses i senere forskningsfremstød. Spørgsmålet er, om ikke det snarere er et teoretisk problem af vigtigste slags: I resten af artiklen vil relationen mellem mikroplanet, den gruppe der er i primær kommunikationskontakt, man kunne kalde det en given talers primære publikum for at låne fra litteratur- og receptionsteorien, og så makroplanet, normen, de værdier, som man ikke kan have direkte kommunikeret sig til, fordi de netop er overindividuelle, med andre ord relationen mellem individets gruppe og dets klasse, stå i fokus.

Lesley Milroy er nok den, der klarest har opstillet mikroplanet som alternativ til makroplanet. I den berømte bog om "Language and Social Networks" fra 1980 knytter Milroy an til forskningstraditionen fra John Gumperz og de artikler af Labov, der tager udgangspunkt i det primære publikum, for at opbygge en teori om sproglig påvirkning herudfra.

Teorien er egentlig simpel: Jo mere man har med hinanden at gøre, jo mere ens taler man. Man måler, hvor meget folk har med hinanden at gøre, ved at se på deres **sociale netværk**. I Belfast operationaliserede Milroyerne netværksteorien som følger: 1 point for hver gang et af de følgende kriterier er opfyldt:

1. Membership of a high-density, territorially based cluster.
2. Having substantial ties of kinship in the neighbourhood.
3. Working at the same place as at least **two** others from the same area.
4. The same place of work as at least two others of the same sex from the area.
5. Voluntary association with workmates in leisure hours. This applies in practice only when conditions three and four are satisfied. (Milroy 1980 (1987): 142)

Dem der har mange points på en sådan skala vil være i kommunikationsfællesskab med en række personer inden for territoriet. Jo flere der er af sådan nogen grupper og jo mere de indbyrdes er forbundet, jo mere vil området være et egentligt *neighbourhood*, hvor folk kommer hinanden ved.

Primærgrupper er utrolig gode til at ensrette og opretholde medlemmernes sproglige normer. Lad os igen se på en afviger, Hannah McK..

I et af de afsnit, der brænder sig fast i erindringen, fordi det er så pædagogisk, kontrasterer Lesley Milroy to arbejderklassekvinder, som i alle objektive sociale klassifikationer ville få nøjagtig samme pointtal, Paula C og Hannah McK.

<i>Variables</i>	1 (ai)	2 (a)	3 (I)	4 (å1)	5 (th)	6 (å2)	7 (æ1)	8 (æ2)
Hannah McK	1.4	1.05	1.2	0	0	0	66.7	25.00
Paula C	2.4	2.63	2.5	9	58.34	70.48	100	47.83

Fig. 4: En sammenligning mellem to individers score på 8 fonetiske variable. 1-3 er indextal, 4-8 procenttal. Jo højere tal, jo mere taler man som resten af området, efter Milroy 1980 (1987): 131.

Som man kan se på tallene i Fig.4, er der en konsistent forskel mellem de to arbejdere: Paula C ligger altid højere og ofte signifikant højere på de fonetiske variable end Hannah McK, hvilket betyder, at Paula er tættere ved de normer, der gælder i området. Forskellen kan altså ikke forklares ved at henvise til de velkendte variable, for der er kvinderne ens, de må forklares ud fra integrationen i området målt ved den omtalte netværksscore. Hannah McK har en lav netværksscore, nl. 0, mens Paula C har en noget højere og ville have haft en endnu højere, hvis ikke netværksskalaen havde været skæv i kønsmæssig henseende (Pedersen udk).

Konklusionen for Lesley Milroy er, at netværksskalaen er en bedre målestok for lingvistisk integration i en gruppe end social klasse. Eller for at sige det på en anden måde: Det er ikke nok i en sproglig undersøgelse at oplyse om en informant, at hun tilhører en bestemt makrogruppe, hendes primærgruppe skal også med i billedet, hvis man vil forklare de sproglige indextal.

Men kun med i billedet. For hvis man lader primærpublikummet være hele billedet vil man aldrig kunne forklare, hvorfor der så faktisk er undersøgelse på undersøgelse, der dokumenterer signifikante forskelle mellem makrogrupper og signifikant homogenitet inden for grupper af informanter, der tilhører samme makrogruppe. Hvis det skal kunne forklares ud fra netværksteorien skal man påstå, at sociale klasser er kommunikationsfællesskaber der internt har større kommunikationsintensitet end eksternt, og det kan måske gå i samfund som Herlufmagle eller Stenbylille men slet og aldeles ikke i storbyer som København (Gregersen og Pedersen 1991).

I Projekt Bysociolingvistik har vi klassificeret alle informanter efter køn, alder og klasse (Gregersen and Pedersen (eds.) 1991). Vi har på den måde fået frembragt nogle grupper, som for så vidt er kunstige, som netop de fire eller fem personer aldrig har udgjort noget primært kommunikationsfællesskab. Ganske vist sikrer udvælgelsesprocessen ved hjælp af "a-friend-of-a-friend"-metoden, at der er en spinkel forbindelse mellem informanterne i det mindste to og to, men det er væsentligt at gøre opmærksom på, at disse forbindelseslinjer ganske ofte går på tværs af klasse-skellene.

13. AFVIGEREN OG GRUPPEN, GRUPPEN OG KLASSEN ... • 219

I gruppen af mandlige arbejdere, som er mellem 25 og 39 år gamle, har vi så bl.a. Rasmus A.. Rasmus er tredje generation i Nyboder. Hans fader, som også var informant, er søn af en Sakskøbingfødt Nyboderbo, der nu er pensioneret fra flåden og en indfødt københavner, som vel var hjemmegående, der er i hvert fald ikke oplyst noget om hendes uddannelse eller arbejde. Rasmus's fader er uddannet som A-officer og har nu en stor stilling i søværnet. Rasmus's moder derimod er ikke selv middelklasse men har en realeksamen og arbejder som kontorassistent, en typisk kønsrollefordeling i et middelklassehjem.

Rasmus voksede altså op i et Nyboder, der havde været hjemmeterritorium for hans bedstefader og hans fader. Han gik i gymnasiet, revolterede i 70'erne og droppede så ud, forsøgte sig igen på et studenterkursus og opgav så endelig studentereksamen for i stedet at blive køkkenmedhjælper og senere kok.

Feltarbejderen – det var i dette tilfælde Jon Albris – har i første omgang indplaceret Rasmus som middelklassemand men reviderede senere sin opfattelse til det mere korrekte: Bedømt på sine egne vilkår er Rasmus en AK-mand. Han er ufaglært og har et underordnet job. For øvrigt passer han også kulturelt set i AK-gruppen: Rasmus har giftet sig med en skolekammerat fra Nyboder skole, som er fra en typisk arbejderfamilie: de har kolonihave og et tæt familiært netværk omkring den, som Rasmus indgår i.

Og hvordan ser så Rasmus's sprog ud? Det kan vi besvare på det fonetiske niveau ved at se på de indekstal, Henrik Holmberg har opgjort for en række variable (Holmberg 1991).

Vi kan dels sætte Rasmus A.'s tal i relation til gennemsnittet for hans gruppe, men vi kan også gå endnu tættere på og se på hans tal i forhold til de andre gruppe-medlemmers: På **AN-variablen**, det velkendte flade a, ligger Rasmus i afslappet stil i gruppens ene ende, den mest middelklassede, mens han i den formelle stil danner det andet yderpunkt som den mest arbejderklassede. Ser vi på **AM-variablen**, <a' foran perifere konsonanter, så ligger Rasmus pænt arbejderklasset i afslappet stil men endnu mere i formel, hvor han klart udgør endepunktet med en afstand på 19 points ned til den næste. Det betyder, at Rasmus siger **snarke**, når han er formel. På **AJ-variablen** ligger Rasmus egentlig meget normalt i afslappet stil i forhold til gruppefællerne. Der er da i det mindste én, der har en højere frekvens af [arj] end ham, men igen er den formelle stil mere arbejderagtig. Alt i alt er der nu ikke tale om store stilskift her. Endelig kommer vi til **ANR-variablen**, altså a-kvaliteten i **vandre og andre**, og her, hvor der i undersøgelsen som helhed fremkommer signifikante socialklasseforskelle, er Rasmus gennemsnitlig i afslappet stil men klart afvigende over mod arbejderklasseværdier i formel stil. Kort sagt: Der er noget galt med Rasmus's stilskift.

Denne iagttagelse førte til, at vi opstillede Rasmus i relation ikke bare til hans nuværende gruppefæller men også i relation til den gruppe, han var kommet til at til-

høre, hvis han bare havde færdiggjort sin uddannelse og fået et job på den, altså middelklasse-mændene. Resultatet af den sammenligning ser således ud:

Indextal for Rasmus A. (ID no. 51) sammenlignet med middelklasse-mændenes fra samme aldersgruppe.

	Rasmus A.	style diff.	MC men	style diff.
AN, style 1:	1.86		1.68	
AN, style 2:	1.64	<u>-22</u>	1.72	<u>4</u>
AM, style 1:	4.74		4.27	
AM, style 2:	4.88	<u>-14</u>	4.15	<u>12</u>
AJ, style 1:	4.50		4.74	
AJ, style 2:	4.58	<u>-8</u>	4.55	<u>19</u>
ANR, style 1:	4.75		4.04	
ANR, style 2:	4.88	<u>-13</u>	4.00	<u>4</u>

Efter Tabel III.17 i Holmberg 1991

Det er et meget slående billede, der fremkommer, når man laver den operation. På **alle** de gængs variable stilsifter Rasmus i modsat retning af, hvad MK-mændene gør, men – og det er meget vigtigt – *hans faktiske værdier adskiller sig i alle tilfælde kraftigt fra deres.*

På dette tidspunkt kunne man så fristes til at sige: "Til Helvede med de indextal, har de overhovedet nogen betydning for vores opfattelse af hinanden?"

Nu er det så heldigt, at vi her har førstehåndsinformation. Feltarbejderen i dette tilfælde var som sagt Jon Albris. Jon var vores mand på stilanalysen, og han har som alle feltarbejderne skrevet dagbog efter hver optagelse. Hans dagbog lyder i dette tilfælde:

Min spontane følelse var, at han som samtalen skred frem, blev mere og mere middelklasseagtig at snakke med, jeg havde følelsen af at hele hans så at sige lavkøbenhavnske fremtoning og sprog var en skal, som man kunne trænge igennem. Jeg er ret forvirret over det lige nu, hvor jeg har hørt båndet igennem: Vi starter "formelt" hvor han taler med en del AK-indforstået jargon – og slutter på et vist plan mere "uformelt". hvor han taler langt mere MK-agtigt: præsenterer og forklarer ting, giver redegørelser. Måske er han ikke vant til at tale på den måde i sine vante omgivelser? Måske bliver vi i virkeligheden slet ikke mere "uformelle" over for hinanden i løbet af interviewet, men han kommer bare ud i nogle situationer, hvor han bliver nødt til at tale i sit "egentlige" sprog !!!?

13. AFVIGEREN OG GRUPPEN, GRUPPEN OG KLASSEN ... • 221

Læg nu mærke til to ting her: For det første at stilskiftets mildest talt underlige retning er gået igennem til en – indrømmet – opmærksom iagttager. Men for det andet: Det er på andre sproglige planer, Jon baserer sine iagttagelser, ikke på det fonetiske. Det, der omtales, er snarest måder at anvende sproget på, pragmatiske karakteristika for en bestemt sociolekt, i øvrigt intuitive størrelser indtil videre. Erik Møller har understreget den middelklassede pragmatik hos Rasmus ved at se på hans narrativer. Dem har han kun 2 af og endda kun én i den afslappede stil.

Det kan betyde, at Rasmus vender tilbage til sit "egentlige" sprog både i fonetisk og pragmatisk henseende, men denne tolkning støttes slet ikke af de fonetiske indextal, her er Rasmus stadig AK'er, hvadenten vi tager den afslappede eller den formelle stil. Eller sagt mere præcist i tal: Afstanden mellem Rasmus's afslappede stil-tal og MK-mændenes tilsvarende tal er stadig ikke til at overse. Rasmus's "autentiske" *vernacular*-stil er ikke identisk med middelklassemændenes rent fonetisk.

Historien står altså ikke stille, Rasmus er ikke regredieret til sin barndoms hjemmefonetik, han er uudsletteligt præget af sit nuværende liv som AK'er i en AK-familie, hvis netværk er stærkt nok til at præge hans sprog, når han møder en fremmed.

Men hans stilskift fortæller alligevel noget om ham. Måske fortæller de, at han akkomoderer til intervieweren, nærmer sig Jons måde at tale på. Det er en mulighed, men så må man i hvert fald anklage akkomodationsteorien for ikke at kunne forklare, hvorfor Rasmus's stilskift går imod restens. En mere nærliggende forklaring er vel, at stilskiftet skal fortolkes, sådan som Jon selv gjorde det: som udtryk for at Rasmus for en stund forlader et bestemt miljø, hvor samtaler af denne art måske ikke er så normale, til fordel for en tilbagevenden til gymnasietiden, hvor han jo udmærket kunne have truffet Jon eller mennesker som Jon. Bevægelsen understøttes naturligvis af, at barndommen i middelklassehjemmet og ungdommen på gymnasiet er uundgåelige emner i interviewet.

Hele tilfældet Rasmus aktualiserer skellet mellem primærgruppen, som så at sige råder over en nogenlunde konsistent norm, og makro- eller socialgruppen, som bestemmer de absolutte værdier, hvorindenfor stilskiftene foregår. Den sociale makroidentitet bestemmer de absolutte tal, mens primærgruppen og den kommunikative livshistorie kan få betydning for de relative forskelle mellem stilarter. Men der kommer yderligere det til, at situationen kan være en overset variabel for et menneske, der som Rasmus næsten har skiftet klasse.

En samtale som det sociolingvistiske interview er under alle omstændigheder så ny for informanterne, at den formentlig bliver klassificeret på forskellige måder af forskellige mennesker. En ser det som en værtshussnak uden øller og musik, en anden ser det som en flirt ved en fest, en tredje som en samtale hos læge eller psykolog, der udvikler sig, man kan forestille sig et endeligt antal modeller. Det forbløffende i det her system er, at jo mere man tænker over alle de variable, der optræder, jo mere forbavsas man over regulariteten. Det er jo til kedsommelighed påvist, at sociale grup-

per adskiller sig – det er det, vi har set med niveauerne i de forskellige tal – og at stilskiftet normalt forløber, som jeg sagde det allerførst – jo mere afslapning jo mere arbejderklasse, eller læst den anden vej, jo mere formalitet jo mere middelklasse. Det vi “bare” mangler for at forklare disse repetitioner er at forbinde individets prægning med primærgruppens normer og dens evne til at opretholde disse. Så skal det hele dynamiseres eller historiseres, sådan at individet gennemløber forskellige primærgrupper og dermed bliver holdt til ilden af forskellige normdannere i løbet af sit liv. Vi troede en overgang, at der var nogen tærskelværdier her, sådan at de vigtigste år var ungdomsårene. Men det er da vist et artefakt fremkaldt af, at Labov i sin New Yorkerundersøgelse kom tættest på ungdomsbander. Mere sandsynligt er det, at kommunikationsintensitet og emotionel intensitet i netværksrelationerne afgør, hvilken norm der bliver den dannende for individets identitet. Det betyder, at det der for én person skete i barndommen for en anden kan ske i ungdomstiden og for en helt tredje sent i voksenalderen.

Men i alle tilfælde optræder situationen som en medierende størrelse (Gregersen 1990). De forskellige klasser og lag forholder sig forskelligt til de forskellige situationer. I bestemte lag af befolkningen er **konversation** noget, der udspiller sig i familien ved aftensmaden men også i indbudte selskaber, hvor gæster taler med om alting og et posthus; i andre lag snakker man over køkkenbordet og kaffen eller med kollegerne i kantinen over en bajer. Vi ved i øjeblikket forbløffende lidt om situationstypernes fordeling i befolkningen. Læg nu mærke til, at ingen situationstype så kan siges at være neutral og dermed danne basis for reelle sammenligninger. Den situation feltarbejderne fik skabt i arbejderklassehjemmene var enten ikke reelt afslappet, idet afslappet må referere til en for kulturen grundlæggende praksis, eller også blev den kategoriseret som en anden situation end den, der blev skabt i middelklassehjemmet, når båndoptageren kom på besøg, simpelthen fordi der per definition er tale om forskellige kulturer, når vi definerer makrogrupper. Sammenligningen må, for at fastholde at samme størrelse har forskellige udformninger, springe et niveau op, og den risikerer dermed at blive så abstrakt, at resultaterne ikke kan forklares.

Det sociolingvistiske interview må genindsættes i sin sociale sammenhæng, før informanternes sproglige adfærd kan forklares. Men så kan den også forklares. Håber jeg.

Litteratur

- Albris, Jon m.fl. 1988: *Interim Report on the Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. København: Københavns Universitet, Institut for Nordisk Filologi.
- Albris, Jon 1991: Style Analysis, Gregersen and Pedersen (eds.), 45–106.

13. AFVIGEREN OG GRUPPEN, GRUPPEN OG KLASSEN ... • 223

- Andersen, Elaine S. 1986: The acquisition of register variation by Anglo-American children, Schieffelin and Ochs (eds.): *Language Socialization across Cultures*. London: Cambridge University Press, 153–161.
- Coates, Jennifer and Deborah Cameron (eds.) 1988: *Women in their Speech Communities*. London and New York: Longman.
- Gregersen, Frans 1988: Style Analysis, Albris m.fl., 79–97.
- Gregersen, Frans 1990: Historicitet og situation, *Psyke og Logos* 11/1, 121–137 (optrykt i dette bind som kapitel 6).
- Gregersen, Frans: Hvordan undersøger man københavnsk, *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 10/1–2, 38–58 (optrykt i dette bind som kapitel 12).
- Gregersen, Frans og Inge Lise Pedersen 1991: Copenhagen as a Speech Community, K.L. Berge and U.-B. Kotsinas (eds.): *Storstadsspråk och storstadskultur i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium*, (Meddelanden från Institutionen för Nordiska Språk, Stockholms Universitet, nr. 34), Stockholm, 57–69.
- Gregersen, Frans and Inge Lise Pedersen (eds.) 1991: *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. Copenhagen: C.A. Reitzel.
- Holmberg, Henrik 1991: The Sociophonetics of some vowel variables in Copenhagen Speech, Gregersen and Pedersen (eds.), 107–239.
- Joos, Martin 1967 (orig. 1962): *The Five Clocks*. A linguistic Excursion into the five styles of English Usage, A Harbinger Book. New York: Harcourt, Brace and World.
- Labov, William 1966: *The Social Stratification of English in New York City*. Washington DC: Center for applied Linguistics.
- Labov, William 1977 (opr. 1972): The Linguistic Consequences of Being a Lame, Labov: *Language in the Inner City*. Oxford: Basil Blackwell, 255–292.
- Labov, William 1979: Locating the Frontier Between Social and Psychological Factors in Linguistic Variation, Fillmore, Kempler, Wang (eds.): *Individual Differences in Language Ability and Language Behavior*. New York/London: Academic Press, 327–340.
- Milroy, Lesley 1987: *Language and Social Networks*, Second Edition. Oxford: Basil Blackwell.
- Pedersen, Inge Lise 1995: Social Classification in a Gender Perspective. Wolfgang Viereck (ed.): *Proceedings of the International Congress of Dialectologists. Bamberg 29.7. – 4.8.1990*. Vol. 4. *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, Beiheft 77, 106–117.

Kilde: *danske Folkemål*, bd. 33, København: C.A. Reitzel 1991, 37–49